

BOŻENA DZIEMIDOK-OLSZEWSKA

<https://orcid.org/0000-0003-2944-5073>

*Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Maria Curie-Skłodowska University*

MARTA MICHALCZUK-WLIZŁO

<https://orcid.org/0000-0002-2107-8814>

*Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Maria Curie-Skłodowska University*

Kobiety a wybory parlamentarne w Polsce w 2023 r.

Streszczenie

Artykuł stanowi próbę wskazania najistotniejszym czynników, które zadecydowały o rekordowym uczestnictwie kobiet w wyborach parlamentarnych 2023 r. w Polsce (73,7 proc.). Autorki przyjęły założenie, że głównymi przyczynami frekwencji kobiet w wyborach były: sprzeciw wobec antykobiecej polityki rządzącej osiem lat partii Prawo i Sprawiedliwość, aktywizacja polityczna kobiet przez organizacje pozarządowe, a przede wszystkim inicjatywy i kampanie profrekwencyjne oraz podjęcie problematyki praw kobiet przez partie polityczne, zarówno w kampanii, jak i programach wyborczych. Główną metodą badawczą była analiza różnorodnych (raporty, programy partii, artykuły, opinie) źródeł internetowych.

Słowa kluczowe: kobiety, frekwencja, wybory parlamentarne, 2023 r., Polska

WOMEN AND THE PARLIAMENTARY ELECTIONS IN POLAND IN 2023

Abstract

The article is an attempt to define the most important factors that decided about record participation of women in the 2023 parliamentary elections in Poland (73.7 percent of eligible women voters). The authors concluded that the main reasons for women's record turnout in elections were: opposition to the anti-women policies of the Law and Justice (PIS), the political party that had been in power since 2015; political mobilization of women by non-governmental organizations, and above all, pro-turnout initiatives and campaigns, as well as addressing the issue of women's rights by political parties, both in election programs and during the election campaign. The main research method was the analysis of various sources (reports, political programs, articles, opinions) available through the internet.

Keywords: women, turnout, parliamentary elections, 2023, Poland

Wstęp

W wyborach parlamentarnych 2023 r. w Polsce głównymi zwycięskimi podmiotami były frekwencja (74,3 proc.¹) oraz kobiety. Uczestnictwo kobiet w wyborach wyniosło 73,7 proc., mężczyzn 72 proc.², a kampania najprawdopodobniej była pierwszą w Polsce, w której tak wiele uwagi poświęcono kobietom i ich problemom.

Celem badawczym artykułu jest wskazanie przyczyn, które zadecydowały o masowym uczestnictwie kobiet w wyborach parlamentarnych 2023 r. Artykuł jest próbą odpowiedzi na następujące pytania: (1) co spowodowało tak wysoką frekwencję kobiet?, (2) skąd tak duże zainteresowanie sprawami kobiet?, (3) dlaczego to głos kobiet miał zadecydować o przyszłości Polski?, (4) jak głosowały Polki?

¹ „Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej 2023 r.”, <https://wybory.gov.pl/sejmsenat2023/> [dostęp: 15.11.2023].

² „Ile kobiet i ilu mężczyzn głosowało? Z jakiej grupy wiekowej było najwięcej głosujących?”, PAP, 16.10.2023, <https://www.pap.pl/aktualnosci/ile-kobiet-ilu-mezczyzn-glosowalo-z-jakiej-grupy-wiekowej-bylo-najwiecej-glosujacych> [dostęp: 25.10.2023].

Odpowiadając na powyższe pytania, sformułowano główną hipotezę badawczą, że o uczestnictwie i wyborach kobiet zadecydowały trzy czynniki: polityka rządzącej partii – Prawa i Sprawiedliwości, działalność organizacji pozarządowych oraz kampanie i programy uczestniczących w wyborach partii politycznych. Pierwszą hipotezą cząstkową jest twierdzenie, że aktywizację polityczną, a właściwie sprzeciw żeńskiej części elektoratu spowodowała polityka PiS wobec kobiet, którą łagodnie można nazwać protekcyjną czy lekceważącą, a ostro – polityką pogardy. Drugą hipotezą cząstkową jest konstatacja, że polityka partii rządzącej wobec kobiet w konfrontacji z brakiem uczestnictwa wyborczego kobiet prowadziły do powstania szeregu inicjatyw profrekwencyjnych, zachęcających je do głosowania w wyborach. Trzecia hipoteza cząstkowa to spostrzeżenie, że prawa kobiet stały się głównym tematem kampanii wyborczej 2023 r., podjętym i realizowanym przez partie polityczne. Partie, zarówno w kampanii, jak i programach wyborczych, odwoływały się i mocno artykułowały postulaty i propozycje skierowane do kobiet. Można również postawić hipotezę, że to poniżone kobiety doprowadziły do uczynienia z ich spraw jedną z głównych kwestii kampanii wyborczej.

Podstawową metodą badawczą jest analiza źródeł internetowych i programów partii politycznych, a także wyników badań socjologicznych przeprowadzonych przez różne instytucje oraz danych statystycznych dotyczących głosowania. Zastosowano też metodę statystyczną i porównawczą. Źródła przywoływane w artykule, z uwagi na aktualność podjętej problematyki, materiały pochodzące z internetu, ale zróżnicowane (artykuły prasowe, raporty itd.) oraz zweryfikowane. Artykuł został podzielony na część wprowadzającą, dotyczącą problemu dotychczasowego uczestnictwa kobiet w głosowaniach, oraz pozostałe, odpowiadające postawionym hipotezom.

Uczestnictwo kobiet w wyborach

Jednym z problemów polskiego życia politycznego jest brak uczestnictwa i aktywności kobiet, zarówno w wyborach, jak i działaniach politycznych. Badania socjologiczne wskazują, że

zainteresowanie kobiet polityką nie jest szczególnie wysokie³, rzadziej niż mężczyźni deklarują pewność udziału w wyborach, zawsze częściej wyrażają pewność, że w ogóle nie wezmą udziału w wyborach⁴. Większość kobiet posiada zróżnicowane i niesprecyzowane poglądy polityczne, choć zauważalne są tendencje, że: kobiety rzadziej utożsamiają się z prawicą niż mężczyźni; chętniej głosują na lewicę (23 proc.); im starsze są respondentki, tym częściej ich poglądy są prawicowe, i odwrotnie – im są one młodsze, tym rzadziej mają przekonania prawicowe (16 proc. w grupie wiekowej 18–24 lat i 49 proc. w grupie wiekowej 65 lat i więcej); odsetek poglądów lewicowych rośnie wraz z wielkością miejsca zamieszkania (37 proc. w miastach powyżej 500 tys., 16 proc. na wsi)⁵.

Jak wynika z raportu Fundacji Batorego *Sila głosu kobiet. Jak będą wybierać Polki?*⁶, opartego na badaniach przeprowadzonych w sierpniu i wrześniu 2023 r., kobiety były mniej pewne w swoich wyborach politycznych niż mężczyźni (różnica 7 proc.), częściej niż mężczyźni kierowały się opiniami męża/partnera⁷. Kobiety charakteryzuje poczucie mniejszej wiedzy na temat polityki, większy dystans i bardziej krytyczne podejście do polityki. W raporcie stwierdzono, że kobietom „nie podoba się z jednej strony brutalny i agresywny, a z drugiej – infantylny charakter walki politycznej, w której politycy, przerzucając się oskarżeniami przypominają poróżnione o zabawkę przedszkolaki”⁸. Kobiety bardziej interesują się tematami drożyzny, ochrony zdrowia, postulują zmniejszenie kolejek do lekarzy przez

³ Największy odsetek kobiet – 46 proc. – określa swoje zainteresowanie polityką jako średnie, 25 proc. jako niskie, a 14 proc. zgłasza jego brak. Duże zainteresowanie polityką reprezentowane jest przez 12 proc. Polek, a bardzo duże – zaledwie 3 proc. Dane na podstawie badania CBOS. Sławomir Radtke, „Wybory 2023. Kobiety czy mężczyźni? Kto rzadziej interesuje się polityką? Oto najnowszy sondaż”, 6.10.2023, <https://forsal.pl/gospodarka/polityka/artykuly/9316196,wybory-2023-kobiety-czy-mezczyzni-kto-rzadziej-interesuje-sie-polityka-oto-najnowszy-sondaz.html> [dostęp: 28.10.2023]

⁴ Sławomir Radtke, „Wybory 2023”. Zob. także: Ronald Inglehart, Pippa Norris, „The Developmental Theory of the Gender Gap: Women’s and Men’s Voting Behavior in Global Perspective”, *International Political Science Review*, Vol. 21, No. 4, 2000, 441–463, <https://doi.org/10.1177/0192512100214007> [dostęp: 26.10.2023].

⁵ Sławomir Radtke, „Wybory 2023”.

⁶ Edwin Bendyk, Szymon Gutkowski, Anna Materska-Sosnowska, „Sila głosu kobiet. Jak będą wybierać Polki?”, [batory.org.pl](https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2023/10/Sila-glosu-kobiet.pdf), <https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2023/10/Sila-glosu-kobiet.pdf> [dostęp: 25.10.2023].

⁷ Ibidem.

⁸ Grażyna Latos, „Wybory 2023. Jak będą głosować kobiety? Raport”, *Gazeta Prawna*, 5.10.2023, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9314485,wybory-2023-jak-beda-glosowac-kobiety-raport.html>newsweek – wybory kobiet [dostęp: 20.10.2023].

zwiększenie inwestycji w ochronę zdrowia. Głównym problemem dla kobiet jest przestrzeganie ich praw, pragną równych płac, a przede wszystkim młode kobiety przeciwstawiały się restrykcyjnym przepisom aborcyjnym czy rejestrom ciąży⁹. Z drugiej strony, jak stwierdzili autorzy raportu, „być może dla części kobiet, w tym także pewnej części wyborczyń partii rządzącej, kwestie takie jak aborcja schodzą na drugi plan i przegrywają z transferami socjalnymi, które co miesiąc wpływają na konto”¹⁰. Skonkludowano więc, że dla wyborczyń niezdecydowanych decydującą rolę mogą odegrać wymierne korzyści materialne. Bowiem kobiety w większym stopniu niż mężczyźni są zwolenniczkami transferów socjalnych, ale też uzależnienia ich od pracy przynajmniej jednego z rodziców¹¹. Kobiety, szczególnie młode, opowiedziały się przeciwko „rozdawnictwu”, 66 proc. Polek w wieku 18–39 lat postulowało jego ograniczenie¹².

W kampanii wyborów parlamentarnych 2023 r. kobiety były na pierwszym planie, to od nich mógł i – w końcowym rezultacie – zależeć wynik wyborów¹³. Zainteresowanie kobiet i kobietami w wyborach parlamentarnych 2023 r. było rezultatem kilku przyczyn. Po pierwsze, kobiety, których istotna część to elektorat niezdecydowany, zdemobilizowany i niepewny (co wynikało z badań socjologicznych), stanowiły atrakcyjną grupę do zagospodarowania przez uczestniczące w wyborach partie polityczne. Powszechnie bowiem wiadomo, że kampania skierowana jest głównie do wyborców niezdecydowanych i to oni głównie, szczególnie w przypadku równowagi poparcia dla głównych opcji politycznych, decydują o wyniku wyborów. Według raportu Fundacji Batorego liczba osób niezdecydowanych wśród kobiet była dwukrotnie wyższa niż wśród mężczyzn w większości grup wiekowych, a niemal połowa kobiet do 49. roku życia deklarowała, że nie weźmie udziału w wyborach¹⁴.

⁹ Zwiększenie swojego poparcia dla partii, która ułatwiłaby kobietom dostęp do aborcji, zadeklarowało 59% kobiet. Zob. ibidem.

¹⁰ Ibidem; Edwin Bendyk, Szymon Gutkowski, Anna Materska-Sosnowska, *Siła głosu kobiet*.

¹¹ Edwin Bendyk, Szymon Gutkowski, Anna Materska-Sosnowska, *Siła głosu kobiet*.

¹² Grażyna Latos, „Wybory 2023. Jak będą głosować kobiety?”.

¹³ Arleta Zalewska, „Prawa kobiet tematem numer jeden kampanii wyborczej”, TVN24, 10.09.2023, <https://fakty.tvn24.pl/zobacz-fakty/wybory-parlamentarne-2023-prawa-kobiet-tematem-numer-jeden-kampanii-wyborczej-7337309> [dostęp: 20.10.2023].

¹⁴ Bp, „Tak głosowały kobiety w wyborach parlamentarnych”, TVN24, 15.10.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/wybory-parlamentarne-2023-jak-glosowaly-kobiety-7392708> [dostęp: 25.10.2023].

Ponadto kobiety stanowią 51,7 proc. naszego społeczeństwa¹⁵, co także powodowało większe zainteresowanie partii politycznych ich sprawami oraz skierowanie szeregu postulatów i programów właśnie do nich. Było to skorelowane z licznymi problemami kobiet, przede wszystkim łamaniem ich praw, czego najbardziej spektakularnym przykładem był całkowity (faktycznie, nie prawnie) zakaz aborcji. Nieprzestrzeganie praw kobiet sprawiło, że one same bardziej zwróciły uwagę na swoją sytuację osobistą, co doprowadziło do zainteresowania polityką¹⁶. Wynik badania CBOS pt. „Kobiety i polityka” wskazał, że od 2020 r., czyli od wyroku Trybunału Konstytucyjnego i protestów kobiet nastąpił wzrost zainteresowania kobiet ich prawami oraz polityką¹⁷. Jednak publikowane przed wyborami raporty (szczególnie ten Fundacji Batorego) wskazywały, że kobiety, zwłaszcza młode, nie były przekonane do oddawania głosu. Do udziału w wyborach kobiety zniechęcało także, towarzyszące im po Czarnych Protestach, poczucie bezradności i braku sprawczości¹⁸. Jednocześnie, szczególnie w ciągu ostatnich tygodni przed wyborami, nastąpił wzrost świadomości politycznej kobiet.

Polityka Prawa i Sprawiedliwości

Politykę rządzącej od 2015 r. prawicy nazwać można antykobiecą czy skierowaną przeciwko kobietom. W 2016 r. Prawo i Sprawiedliwość zlikwidowało dofinansowanie metody *in vitro*, a rok później cofnęło dofinansowanie dla Centrum Praw Kobiet, wspierającego kobiety dotknięte przemocą. Od 2017 r. ograniczono dostęp do pigułki „dzień po”. W 2022 r. odrzucono ustawę o zmianie definicji

¹⁵ „Wybory 2023. Walczą o głosy kobiet. Sprawdziliśmy, co im oferują”, TVN24, 26.09.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/wybory-2023-sprawy-kobiet-w-partyjnych-programach-ko-pis-trzecia-droga-konfederacja-lewica-bezpartyjni-samorzadowcy-st7351005> [dostęp: 28.10.2023].

¹⁶ Por. Tessa Ditonto, “Direct and indirect effects of prejudice: sexism, information, and voting behavior in political campaigns”, *Politics, Groups, and Identities*, Vol. 7, No. 3, 2019, 590–609, doi: 10.1080/21565503.2019.1632065; eadem, “A High Bar or a Double Standard? Gender, Competence, and Information in Political Campaigns”, *Political Behavior*, Vol. 39, 2017, 301–325, <https://doi.org/10.1007/s11109-016-9357-5>.

¹⁷ Sławomir Radtke, „Wybory 2023”.

¹⁸ Grażyna Latos, „Wybory 2023: Kobiety odchodzą od prawicy. I głosują liczniej niż mężczyźni. Kogo wybrały?”, *Gazeta Prawna*, 16.10.2023, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9322953,wybory-2023-kobiety-odchodza-od-prawicy-jak-glosowaly-kobiety-kogo-wybraly-kobiety.html> [dostęp: 24.10.2023].

gwałtu, zwiększającej kary za przemoc seksualną. Wspólnie zagłosowały wówczas PiS, Kukiz'15 i Konfederacja.

Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego, wydane 22 października 2020 r., w sprawie ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania stanowiło, iż jedna z ustawowych przesłanek, dopuszczająca zabieg terminacji ciąży z powodu „ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu” (art. 4a ust. 1 pkt 2 ustawy) jest niezgodna z Konstytucją. W ten sposób Trybunał wyeliminował przepis prawny, który był najczęściej stosowaną podstawą prawną legitymizującą legalny zabieg terminacji ciąży. Orzeczenie to zburzyło i tak kruchy kompromis aborcyjny oraz wywołało masowe, trwające wiele tygodni protesty społeczne, gromadzące – pomimo pandemii – dziesiątki tysięcy ludzi w całym kraju. Mimo swojego ogromu protesty zostały przez władzę zignorowane, a w niektórych miejscach stłumione przy pomocy agresywnych policyjnych interwencji. Wówczas także upadł mit o „kompromisie aborcyjnym”, pojawiły się hasła „myślę, czuję, decyduje”¹⁹ oraz „piekło kobiet”.

Pomimo pozostawienia przesłanki dopuszczalności aborcji ze względu na życie i zdrowie kobiety wystąpiły liczne przypadki odmowy tego prawa, sytuacje bezczynności czy nadmiernej ostrożności lekarzy w okolicznościach kryzysowych, powodujące brak bezpieczeństwa kobiet w ciąży. Powszechnie nagłośnione zostały przypadki śmierci ciężarnych kobiet, którym na czas nie udzielono pomocy, ponieważ płód wciąż żył²⁰. Organizacje kobiece podejmowały wówczas akcje i protesty pod hasłem „ani jednej więcej”. Z przeprowadzonych badań wynika, że 63 proc. Polek sprzeciwia się nowym przepisom antyaborcyjnym, prawie 3/4 Polek obawia się zająć w ciążę, spadło także zaufanie kobiet do lekarzy²¹.

¹⁹ Natalia Broniarczyk, „Jak to się stało? 30 lat zakazu aborcji w Polsce”, OKO.press, 7.01.2023, <https://oko.press/jak-to-sie-stalo-jakie-sa-konsekwencje-30-lat-zakazu-aborcji-w-polsce> [dostęp: 28.10.2023]

²⁰ Np. Bartosz Kocejko, „Baba jak inkubator. A dziecko też się męczy, nie ma czym oddychać” – pisała Izabela przed śmiercią, OKO.press, 4.11.2021, <https://oko.press/baba-jak-inkubator-a-dziecko-tez-sie-meczy-nie-ma-czym-oddychac-pisala-izabela-przed-smiercia> [dostęp: 20.10.2023]; Julia Theus, „Śmierć 37-letniej Agnieszki. Lekarze nie usunęli martwego płodu, by «ratować drugie dziecko»”, OKO.press, 26.01.2022, <https://oko.press/smierc-37-letniej-agnieszki-z-czestochowy> [dostęp: 20.10.2023].

²¹ „Prawie 3/4 Polek z powodu zaostrzonych przepisów aborcyjnych obawia się zająć w ciążę”, Socjolożki.pl, <https://socjolozki.pl/2023/07/03/prawie-3-4-polek-z-powodu-zaostrzonych-przepisow-aborcyjnych-obawia-sie-zajsc-w-ciaze/> [dostęp: 24.10.2023].

Wnioskując z wypowiedzi polityków partii rządzącej, kolejna kadencja PiS z dużym prawdopodobieństwem oznaczałaby kolejne ograniczanie wolności kobiet i przedmiotowe ich traktowanie. Świadczyły o tym chociażby komentarze Jarosława Kaczyńskiego o kobietach, które „dają w szyję” zamiast rodzić dzieci, wypowiedzi ministra Przemysława Czarńka o dziewczynkach, które „mają problem z nadwagą”, oraz przemyslenia ministra edukacji na temat „cnót niewieścich” i tego, że kobiety „zostały przez Boga powołane” do rodzenia dzieci²².

W sondażu zrealizowanym przez firmę Kantar dla „Faktów” TVN i TVN24 latem 2023 r. 49 proc. Polaków stwierdziło, że sytuacja kobiet w Polsce w czasie rządów Prawa i Sprawiedliwości się pogorszyła, 27 proc. uznało, że sytuacja uległa poprawie, 17 proc. ankietowanych uważało, że nie uległa ona zmianie, 7 proc. udzieliło odpowiedzi „nie wiem/trudno powiedzieć”²³.

Akcje profrekwencyjne

Z powodu deklaracji kobiet o braku uczestnictwa i opinii wielu komentatorów, że to właśnie głos kobiet zadecyduje o wyborczym zwycięstwie, powstały liczne inicjatywy aktywizujące żeńską część elektoratu²⁴. Przed wyborami przeprowadzone zostały kampanie profrekwencyjne, mające na celu zachęcenie kobiet, szczególnie młodych, do udziału w wyborach.

Najbardziej znana i aktywna była kampania „To Twój wybór”, prowadzona przez Inicjatywę Głos Kobiet²⁵ oraz Fundację Batorego. Kampania ta wyróżniała się przekazem adresowanym do młodych kobiet, a jej podstawą były badania ich postaw i ocen rzeczywistości społeczno-politycznej oraz powodów deklarowanej przez ponad

²² „Wybory 2023. Walczą o głosy kobiet. Sprawdziliśmy, co im oferują”.

²³ Kkow, „Jak zmieniła się sytuacja kobiet w czasie rządów PiS? Sondaż dla «Faktów» TVN i TVN24”, TVN24, 8.09.2023, <https://fakty.tvn24.pl/sondaze-dla-faktow-tvn-i-tvn24/jak-zmieniła-sie-sytuacja-kobiet-w-czasie-rzadow-pis-sondaz-dla-faktow-tvn-i-tvn24-7334898> [dostęp: 25.10.2023].

²⁴ „Tak głosowały kobiety w wyborach parlamentarnych”; Grażyna Latos, „Wybory 2023: Kobiety odchodzą od prawicy”.

²⁵ Inicjatywa Głos Kobiet to grupa kilkunastu organizacji społecznych i grup obywatelskich działających na rzecz praw kobiet. Lista organizacji z Inicjatywy Głos Kobiet dostępna jest na stronie kampanii www.twojwybor.pl [dostęp: 25.10.2023].

połowę z nich absencji wyborczej²⁶. Badania wykazały, że młode dziewczyny nie angażują się w życie polityczne, ponieważ uważają, że ich działania nie mają wpływu na rzeczywistość, brakuje im poczucia sprawczości²⁷. Dla młodych kobiet ważne jest, aby państwo było sprawiedliwe, bezpieczne i praworządne, a w życiu codziennym za istotne uznały opiekę medyczną, możliwość decydowania o własnym ciecie, edukację, niezależność materialną, rozwój zawodowy²⁸. Młode Polki opowiedziały się za przedstawieniem i rozwiązywaniem konkretnych spraw, problemów i dylematów społecznych i moralnych, z którymi są konfrontowane w codziennym życiu.

Celem kampanii było uświadomienie kobietom sprawczości i siły ich głosu, przekonanie młodych kobiet, że ich udział w wyborach ma sens i moc zmiany, a jeśli zrezygnują z głosowania, w konsekwencji decyzje w kwestii ich podstawowych praw będą podejmować inni²⁹. Ewa Kulik-Bielińska z Fundacji Batorego stwierdziła: „Celem kampanii jest mobilizacja młodych kobiet do większej obecności w życiu publicznym i upomnienia się o swoje prawa. Nie podejmujemy decyzji za kobiety, nie wskazujemy, jak i na kogo mają głosować. Pokazujemy im tylko, że mają «na co» głosować, a to, co wybiorą, będzie mieć bezpośredni wpływ na ich życie”³⁰. Inicjatorzy kampanii apelowali: „Strajki kobiet w obronie prawa do decydowania o ich życiu w 2020 roku pokazały siłę kobiet. Teraz czas pokazać nasze sprawstwo. Zamieńmy parasolki na długopisy. Pokażmy, że umiemy zadbać o nasze prawa”³¹. Na symbol kobiecej sprawczości wybrano różowy długopis. Hasła kampanii odzwierciedlały dylematy kobiet, a działaczki i wolontariuszki przekonywały kobiety do głosowania. W ramach kampanii powstały między innymi spoty telewizyjne i radiowe, różnego rodzaju materiały i plakaty, rozpowszechniane w telewizji i radiu, internecie oraz w działaniach

²⁶ „Kampania profrekwencyjna «To Twój Wybór»”, 31.10.2023, Witryna Wiejska, <https://witrynowiejska.org.pl/2023/10/31/kampania-profrekwencyjna-to-twoj-wybor/> [dostęp: 2.11.2023].

²⁷ Anna Konieczńska, „Kampania «To Twój Wybór» zachęca kobiety do udziału w wyborach”, <https://www.vogue.pl/a/skierowana-do-kobiet-kampania-profrekwencyjna-to-twoj-wybor> [dostęp: 5.11.2023].

²⁸ Ibidem; „TO TWÓJ WYBÓR. Trwa kampania profrekwencyjna skierowana do młodych kobiet”, Fundacja im. Stefana Batorego, 22.09.2023, <https://www.batory.org.pl/2023/09/22/to-twoj-wybor-rusza-kampania-profrekwencyjna-skierowana-do-mlodych-kobiet/> [dostęp: 2.11.2023].

²⁹ „TO TWÓJ WYBÓR”.

³⁰ Anna Konieczńska, „Kampania «To Twój Wybór»”.

³¹ „TO TWÓJ WYBÓR”.

bezpośrednich podczas akcji ulicznych, spotkań i wydarzeń. Kampania dotarła do 88 proc. kobiet w wieku 18–34, czyli 3,15 mln wyborczyń, co przyniosło 74 proc. frekwencję w tej grupie wiekowej³².

Profrekwencyjną kampanię „Kobiety na wybory” zorganizowały polityczki Platformy Obywatelskiej³³. Polegała ona na podróży kampanijnym bussem po Polsce i spotkaniach w całym kraju, podczas których przedstawiano kandydatki i program partii. Akcje profrekwencyjne dla kobiet prowadziły także następujące organizacje: „Polki Obywatelki 2023”³⁴, „Siła kobiet”³⁵, „Wspieram sukces kobiet”³⁶, Inicjatywa „Wschód”³⁷. Polegały one na przekonywaniu, przy zastosowaniu argumentów jedności, wspólnoty i połączenia, do konieczności uczestnictwa kobiet w wyborach. Spopularyzowano zachęcający młode kobiety do głosowania film Nataszy Parzymies *Też to słyszycie* oraz spot Inicjatywy „Wschód” dotyczący dyskryminowania kobiet *Cicho już byłyśmy*.

Prawa kobiet w kampanii i programach wyborczych

Prawa kobiet były jednym z głównych tematów kampanii wyborczej. Mówiono o nich podczas wieców i spotkań, lewica zorganizowała specjalną konwencję im poświęconą. Dnia 30 września 2023 r. w Gdańsku odbyła się konwencja kandydatek Nowej Lewicy pod hasłem „Siła Kobiet”. Kandydatki do parlamentu, po

³² „Kampania profrekwencyjna «To Twój Wybór»”.

³³ Michał Kolanko, „Kobiety na wybory. Startuje nowa akcja Koalicji Obywatelskiej”, Rzeczpospolita, 14.09.2023, <https://www.rp.pl/wybory/art39109621-kobiety-na-wybory-startuje-nowa-akcja-koalicji-obywatelskiej> [dostęp: 20.10.2023].

³⁴ „Polki Obywatelki 2023” zachęcają kobiety do uczestnictwa w wyborach: «Nie można oddać pola tylko mężczyznom», TVN24, 12.10.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/final-akcji-polki-obywatelki-2023-byle-pierwsze-damy-zachecaja-kobiety-do-uczestnictwa-w-wyborach-nie-mozna-oddac-pola-tylko-i-wylacznie-mezczyznom-st7388140> [dostęp: 20.10.2023].

³⁵ *Siła Kobiet*, <https://mobileinstitute.eu/kobiety> [dostęp: 2.11.2023].

³⁶ „Wspieram Sukces Kobiet. Startuje nowa kampania profrekwencyjna”, 26.09.2023, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl/wybory/art39168911-wspieram-sukces-kobiet-startuje-nowa-kampania-profrekwencyjna> [dostęp: 20.10.2023]; TN, „Poprzez kampanię chcą zachęcić kobiety do udziału w wyborach”, wnp.pl, 28.09.2023, <https://www.wnp.pl/parlamentarny/wydarzenia/poprzez-kampanie-chca-zachecic-kobiety-do-udzialu-w-wyborach,756749.html> [dostęp: 25.10.2023].

³⁷ Renata Kijowska, „Inicjatywa «Wschód» zachęca kobiety do głosowania. Aktywistki ruszyły w Polskę”, 3.10.2023, TVN24, <https://fakty.tvn24.pl/zobacz-fakty/inicjatywa-w-schod-zacheca-kobiety-do-glosowania-aktywistki-ruszyly-w-polske-st7373656> [dostęp: 25.10.2023].

opowiedzeniu własnej, osobistej historii, przedstawiały propozycje dla kobiet. Wstępną diagnozą było stwierdzenie, że „państwo pod rządami PiS-u zawiodło kobiety. Lewica was nie zawiedzie”³⁸. Kobiety obiecywały państwo, które otoczy je troską i zagwarantuje bezpieczeństwo, legalną aborcję, przywrócenie finansowania *in vitro*, prawo siostrzenic do renty wdowiej, walkę z przemocą seksualną wobec kobiet³⁹. Na zakończenie konwencji wyświetlono nagranie Jolanty Kwaśniewskiej, która zachęcała do udziału w wyborach, mówiąc, że głosowanie jest przywilejem i każdy głos jest ważny⁴⁰.

Donald Tusk podczas briefingu prasowego w Gliwicach powiedział, że prawa kobiet są istotą programu Koalicji Obywatelskiej i sprawą dla niego absolutnie fundamentalną. Lider Koalicji Obywatelskiej stwierdził też: „nie wracałbym do polityki, gdyby nie przekonanie, że zadanie numer jeden to przywrócenie polskim kobietom poczucia godności i bezpieczeństwa, prawa do decydowania o swoim życiu, zdrowiu, ciele”⁴¹.

Prezes PiS J. Kaczyński na konwencji w Końskich powiedział, że jego partia „odrzuca atak na bezbronnych, pamiętając jednocześnie, że rodzica ma też pełne prawo do życia i zdrowia”⁴², po czym dysonans spowodowało użycie słowa „też”. Na tej samej konwencji Marszałek Sejmu Elżbieta Witek przekonywała, że „piekło kobiet” było za rządów PO-PSL, kiedy to chciano zmusić kobiety, aby pracowały do 67. roku życia⁴³.

Zainteresowanie sprawami kobiet sprawiło, że uczestniczące w wyborach partie polityczne przygotowały w swoich programach wyborczych postulaty skierowane właśnie do nich.

³⁸ „Konwencja Nowej Lewicy. «Państwo pod rządami PiS-u zawiodło kobiety. Lewica was nie zawiedzie», TVN24, 30.09.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/konwencja-nowej-lewicy-w-gdansk-kandydatki-o-propozycjach-programowych-dla-kobiet-7368549> [dostęp: 23.10.2023].

³⁹ Zob. ibidem oraz „Siła Kobiet przy urnach. Konwencja Nowej Lewicy”, OKO.press, 30.09.2023, <https://oko.press/na-zywo/wybory-na-zywo-oko-press/sila-kobiet-przy-urnach-konwencja-nowej-lewicy> [dostęp: 20.10.2023].

⁴⁰ „Siła Kobiet przy urnach”.

⁴¹ „Donald Tusk: prawa kobiet są istotą naszego programu”, Polska Agencja Prasowa, 9.10.2023, <https://www.pap.pl/aktualnosci/donald-tusk-prawa-kobiet-sa-istota-naszego-programu> [dostęp: 25.10.2023].

⁴² Martyna Bunda, „Kobieta też ma prawo do życia, rzekł prezes Kaczyński. Naprawdę? Co to za życie?”, *Polityka*, 12.09.2023, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/2226998,1,kobieta-tez-ma-prawo-do-zycia-rzekl-prezes-kaczynski-naprawde-co-to-za-zycie.read> [dostęp: 20.10.2023].

⁴³ „Kobiety na wybory. Startuje nowa akcja Koalicji Obywatelskiej”.

PiS zobowiązał się w swoim programie „dbać o odpowiednią pozycję kobiet w społeczeństwie”⁴⁴, ale nie zawarł w nim zbyt wielu obietnic skierowanych bezpośrednio do kobiet. Oprócz ustanowionej już ustawowo waloryzacji programu 500 plus na 800 zł, PiS zapowiedział kontynuowanie programów skierowanych do wszystkich Polaków, m.in. Dobry Start, Mama 4+, Maluch Plus oraz rozpoczęcie programu dofinansowania klubów dla rodziców⁴⁵. Partia zapowiedziała również nowy elastyczny grant na pracę zdalną dla rodzica powracającego na rynek pracy i wprowadzenie alimentów natychmiastowych⁴⁶. PiS w swoim programie zadeklarował, że „będzie stanowczo bronić rodziny naturalnej – w tym kształcie i rozumieniu, które cechuje od wieków cywilizację zachodnią. ... Uznajemy za niedopuszczalne zabijanie dzieci nienarodzonych, jednocześnie broniąc godności i zdrowia kobiet. Wierzymy w imperatyw ratowania życia matki w przypadku zachodzenia zgodnych z prawem przesłanek do przerywania ciąży. Szanujemy różnicę poglądów i wolność sumienia, zatem nigdy nie wprowadzamy dyscypliny partyjnej w głosowaniach światopoglądowych”⁴⁷.

Koalicja Obywatelska w swoim programie wyborczym „100 konkretów” umieściła sekcję pod tytułem „Kobiety”, w której zawarła sześć postulatów⁴⁸. Pierwszym była deklaracja o legalnej, bezpiecznej i dostępnej aborcji do 12. tygodnia ciąży, zgodnie z decyzją kobiety. Koalicja zapowiedziała, że żaden szpital działający w ramach NFZ nie będzie mógł zasłonić się klauzulą sumienia i odmówić zabiegu. W kolejnych trzech postulatach zapewniła: prawo do bezpłatnego znieczulenia przy porodzie, pełny dostęp do darmowych badań prenatalnych oraz dostęp do „antykoncepcji awaryjnej” bez recepty. KO zobowiązała się do uruchomienia programu „Aktywna mama”, wspierającego kobiety powracające na rynek pracy,

⁴⁴ Bezpieczna Przyszłość Polaków – PROGRAM PIS, Prawo i Sprawiedliwość, <https://pis.org.pl/aktualnosci/bezpieczna-przyszlosc-polakow-program-pis> [dostęp: 2.11.2023].

⁴⁵ Damian Kelman, Piotr Kobylński, „Prawo i Sprawiedliwość. Zobacz program partii i dowiedz się, co ugrupowanie proponuje wyborcom. Przygotowano 8 konkretów”, i.pl, 26.09.2023, <https://i.pl/prawo-i-sprawiedliwosc-zobacz-program-partii-i-dowiedz-sie-co-ugrupowanie-proponuje-wyborcom-przygotowano-8-konkretow/ar/c1-17407141> [dostęp: 20.10.2023].

⁴⁶ „Wybory 2023. Walczą o głosy kobiet. Sprawdziliśmy, co im oferują”.

⁴⁷ „Bezpieczna Przyszłość Polaków – PROGRAM PIS”.

⁴⁸ „Program Koalicji Obywatelskiej: Kobiety”, 100konkretow.pl [dostęp: 2.11.2023]. Zob. też m.in. „Wybory parlamentarne 2023. Co znalazło się w programie wyborczym Koalicji Obywatelskiej”, Onet.pl, 10.10.2023, <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/wybory-2023-ko-program-wyborczy-co-oferuje-partia/w5m3xjs> [dostęp: 2.11.2023].

a dotyczącego wypłat 1500 zł miesięcznie na opiekę nad dzieckiem (tzw. babciowe). Ostatnim punktem była deklaracja wprowadzenia finansowania *in vitro* z budżetu państwa wraz z zapowiedzią przeznaczenia na ten cel nie mniej niż 500 mln zł, aby uzyskać dostęp do najnowocześniejszych metod. W programie znalazł się też postulat o „natychmiastowym przystąpieniu do realizacji polityki antyprzemocowej”, nie sprecyzowano jednak, jak polityka ta miałaby być realizowana⁴⁹. W kategorii „Zdrowie” znalazło się między innymi uproszczenie systemu rezerwacji wizyt u lekarzy, przywrócenie opieki stomatologicznej w szkołach i utworzenie Powiatowych Centrów Zdrowia, zapewniających dostęp do diagnostyki i leczenia⁵⁰.

Wśród „12 gwarancji” Trzeciej Drogi – priorytetów komitetu dla przyszłego demokratycznego rządu – na 10. miejscu znalazło się hasło „Kobiety do przodu!”. Pierwszym z postulatów w ramach tego hasła było wyrównanie płac dla kobiet i mężczyzn. „Za tę samą pracę należy się równa płaca. ... Kobiety nie mogą otrzymywać niższego wynagrodzenia, wykonując taką samą pracę jak mężczyźni”⁵¹ – deklarowała Trzecia Droga. Kolejnym punktem było przygotowanie ustawy odwracającej negatywne skutki orzeczenia TK z 2020 r. w sprawie dopuszczalności przerywania ciąży. Trzecia Droga zaproponowała przeprowadzenie referendum, czyli „oddanie Polkom i Polakom głos w tej sprawie”⁵². Trzecia Droga zapowiedziała przywrócenie dofinansowania *in vitro* z budżetu państwa oraz „nowoczesny standard opieki okołoporodowej”, w którym standardem będzie dostęp do bezpłatnego znieczulenia. Z myślą o komfortowym powrocie kobiet z urlopu wychowawczego koalicja obiecała rozwinięcie instytucjonalnej opieki nad najmłodszymi, z zagwarantowaniem 100 tys. bezpłatnych miejsc w żłobkach. Trzecia Droga postulowała także dostęp do ginekologa i położnej w każdej gminie,

⁴⁹ „Wybory 2023. Walczą o głosy kobiet. Sprawdziliśmy, co im oferują”.

⁵⁰ „Propozycje Programowe Koalicji Obywatelskiej – Zdrowie”, 100konkretow.pl, [dostęp: 2.11.2023].

⁵¹ „Poznaj 12 gwarancji Trzeciej Drogi – konkretne rozwiązania programowe na przyszłość, Trzecia Droga: Dość kłótni, do przodu!”, Polska 2050 Szymona Hołowni, [dostęp: 2.11.2023]; o programie Trzeciej Drogi zob. także: Patrycja Klimek, „Program wyborczy. Trzecia Droga. To główne punkty na wybory 2023”, WP wiadomości, 16.10.2023, <https://wiadomosci.wp.pl/trzecia-droga-program-wyborczy-to-najwazniejsze-punkty-na-wybory-2023-6945692293991264a> [dostęp: 2.11.2023]; „Wybory parlamentarne 2023. Co obiecuje Trzecia Droga?”, TVN24, 10.10.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/wybory-parlamentarne-2023trzeciadroga-program-wyborczy-st7351332> [dostęp: 2.11.2023].

⁵² „Poznaj 12 gwarancji”.

a w ramach opieki ginekologicznej refundowanie kobietom regularnych badań cytologicznych i leków antykoncepcyjnych oraz wprowadzenie możliwości samodzielnej wizyty u ginekologa od 16. roku życia⁵³.

W programie wyborczym Nowej Lewicy zawartych zostało 155 konkretnych punktów, podzielonych według określonych kategorii. W części pt. „Równość i szacunek” umieszczone zostały następujące postulaty skierowane do kobiet: legalna aborcja do 12. tygodnia uzależniona wyłącznie od woli kobiety (pkt 72), wprowadzenie systemu efektywnego i szybkiego ściągania alimentów (pkt 73) oraz zmiana ustawowej definicji gwałtu, zwiększająca szansę na ukaranie sprawcy („Gwałt jest zbrodnią – tylko «tak» oznacza zgodę”, pkt 74)⁵⁴. W dziedzinie zdrowia kobietom zapewniono: refundowane i dostępne badania prenatalne (pkt 120); dostępną antykoncepcję, w tym awaryjną, oraz przeciwdziałanie ubóstwu menstruacyjnemu poprzez zapewnienie dostępu do bezpłatnych środków higienicznych w szkołach i innych instytucjach publicznych (pkt 124). Obiecano także wprowadzenie publicznego, ogólnopłaństwowego programu leczenia niepłodności, w tym metodą *in vitro* (pkt 125). Wdowom zaproponowano rentę wdowią, czyli zachowanie swojej emerytury i uzyskanie dodatku 50 proc. renty po mężu, albo wybranie renty po mężu i dodanie do niej 50 proc. swojej emerytury (pkt 131). Ponadto Nowa Lewica zaproponowała likwidację tak zwanej „kłauzuli sumienia” w gabinetach lekarskich i aptekach, bezpłatne leki między innymi dla dzieci i kobiet w ciąży, podniesienie wynagrodzenia za czas niezdolności do pracy ze względu na zwolnienie lekarskie i zasiłek chorobowy (również dla kobiet ciężarnych i opiekujących się dziećmi) do 100 proc. płacy⁵⁵. W programie Nowej Lewicy znalazły się także postulaty dotyczące wprowadzenia obowiązkowego, nieprzenoszalnego urlopu rodzicielskiego dla obojga rodziców, podniesienia świadczenia

⁵³ „Wybory 2023. Walczą o głosy kobiet. Sprawdziliśmy, co im oferują”.

⁵⁴ „Program wyborczy KW Nowa Lewica”, Lewica, <https://lewica.org.pl/program/program-wyborczy-kw-nowa-lewica> [dostęp: 3.11.2023]. Na temat programu Nowej Lewicy zob. także: „Wybory parlamentarne 2023. Program wyborczy Nowej Lewicy”, TVN24, 10.10.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/wybory-parlamentarne-2023program-wyborczy-lewicy-st7343823> [dostęp: 3.11.2023]; Mikołaj Pietraszewski, „Lewica: PROGRAM wyborczy Nowej Lewicy na wybory parlamentarne 2023”, Radio Zet, 13.10.2023, <https://wiadomosci.radiozet.pl/polska/polityka/lewica-program-wyborczy-na-wybory-parlamentarne-2023> [dostęp: 3.11.2023].

⁵⁵ „Wybory 2023. Walczą o głosy kobiet. Sprawdziliśmy, co im oferują”.

udzielanego ojcu do poziomu zasiłku macierzyńskiego. Obiecała też powstanie około 100 tys. nowych miejsc w żłobkach oraz utworzenie lub rozwinięcie żłobków i przedszkoli przy uczelniach dla rodzin pracowników lub studentów.

Konfederacja w swoim programie wyborczym zatytułowanym *Konstytucja Wolności* nie posiadała specjalnych ofert skierowanych do kobiet. W szerszym kontekście można zwrócić uwagę na propozycję likwidacji NFZ i stworzenia „bonu zdrowotnego”, na podstawie którego pacjent będzie wybierał prywatnego ubezpieczyciela, oraz „bonu opiekuńczo-edukacyjnego”, z którego mogłyby być finansowane żłobki, przedszkola i szkoły⁵⁶. Środki na „bon” miałyby być pobierane z subwencji budżetowej, natomiast szkoły będą mogły opracować własne programy nauczania, bez ingerencji państwa, a także samodzielnie organizować rok szkolny. Partia chwaliła się, że „z inicjatywy Klaudii Domagały, lidera łódzkiego Klubu Konfederacji i prezesa Fundacji Kobiety Wolności i Niepodległości, w lutym 2020 roku powołany został Parlamentarny Zespół ds. Opieki Okołoporodowej”, a wśród osiągnięć wymieniała m.in. „dwa poradniki przygotowane przez prawników dla kobiet rodzących w trakcie trwających lockdownów”⁵⁷. Warto dodać, że politycy Konfederacji na temat roli kobiet wygłaszali niekiedy skrajnie mizoginistyczne poglądy. Według Janusza Korwin-Mikkego kobiety nie powinny głosować, „a jeśli chcą coś osiągnąć, to biorą sobie faceta”⁵⁸. Konfederacja opowiedziała się za zaostrzeniem ustawy aborcyjnej, a Sławomir Mentzen stwierdził, że kobietę za dokonanie aborcji należałoby karać 10 latami więzienia⁵⁹.

Na donośniejszy głos kobiet niż w poprzednich elekcjach wskazywał też fakt, że w 2023 r. udział kobiet na listach wyborczych do Sejmu był najwyższy w historii, panie stanowiły 43,8 proc. wśród kandydujących, najwięcej kobiet znalazło się na liście Nowej Lewicy, najmniej – Konfederacji⁶⁰.

⁵⁶ Konstytucja Wolności, program wyborczy 2023, Konfederacja, <https://konfederacja.pl/konstytucja-wolnosci-program-wyborczy-2023> [dostęp: 4.11.2023].

⁵⁷ „Wybory 2023. Walczą o głosy kobiet. Sprawdziliśmy, co im oferują”.

⁵⁸ „Wybory parlamentarne 2023. Program wyborczy Konfederacji, czyli co zawiera «Konstytucja Wolności»”, TVN24, 10.10.2023 [dostęp: 4.11.2023].

⁵⁹ Zob. m.in. Marta Nowak, „Bicie dzieci, rozwód za zgodą biskupa i 10 lat za aborcję. Co jest w projektach 100 ustaw Mentzena?”, *Gazeta.pl*, 29.03.2023, <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114884,29605507,bicie-dzieci-nierozzerwalne-malzenstwa-i-wiezienie-za-aborcje.html> [dostęp: 4.11.2023].

⁶⁰ Tak głosowały kobiety w wyborach parlamentarnych.

Głosowanie kobiet 15 października 2023 r.

Powtórzyć należy, że w wyborach parlamentarnych 15 października 2023 r. uczestniczyła rekordowa liczba kobiet⁶¹. Według sondażu *exit poll* przeprowadzonego przez Ipsos kobiety oddały swoje głosy w następujący sposób: na Prawo i Sprawiedliwość zagłosowało 36,5 proc.; na Koalicję Obywatelską 33 proc.; na Trzecią Drogę 13 proc.; na Lewicę 10,1 proc.; na Konfederację 3,4 proc.⁶² Dla porównania w 2019 r. PiS poparło 43,1 proc., a KO 29,9 proc., widoczny więc jest spadek popularności partii rządzącej oraz wzrost jej głównego oponenta. Spadek poparcia kobiet dla prawicy jest widoczny także w głosowaniu na Konfederację, na którą w 2023 r. oddały 3,4 proc. głosów, podczas gdy w 2019 r. było to 4,1 proc.⁶³ Warto też podkreślić, że kobiety stanowiły 61,9 proc. elektoratu Lewicy⁶⁴. Natomiast najmniejsze różnice w głosach oddanych przez kobiety i mężczyzn widoczne były w przypadku Trzeciej Drogi (0,1 proc. na rzecz kobiet) i Koalicji Obywatelskiej (2,8 proc. na rzecz kobiet)⁶⁵.

Pracownia Ipsos przedstawiła zestawienie, na jakie poparcie mogły liczyć partie kandydujące do Sejmu w poszczególnych przedziałach wiekowych⁶⁶. Kobiety w przedziale wiekowym 18–29 lat najchętniej głosowały na KO – 31,5 proc., następnie na Lewicę – 23,6 proc., Trzecią Drogę – 17,6 proc., PiS – 16 proc., Konfederację – 6,3 proc., Bezpartyjnych Samorządowców – 3,6 proc.⁶⁷ Trzydziestolatki wybierały następująco: KO – 30,4 proc., PiS – 28,7 proc., Trzecia

⁶¹ Według sondażu *exit poll* Ipsos w wyborach parlamentarnych 2023 kobiety chętniej wyszły do urn – frekwencja wśród pań wyniosła 73,7 proc., a wśród mężczyzn – 72 proc. W 2019 r. głosowało według sondażu *late poll* Ipsos 61,5 proc. uprawnionych Polek i 60,8 proc. mężczyzn. Inaczej było w 2015 r., kiedy wyższą frekwencję odnotowano u mężczyzn: było to 52,7 proc. osób, z kolei wśród kobiet głosowało 50,7 proc. uprawnionych). Tak głosowały kobiety w wyborach parlamentarnych.

⁶² Tak głosowały kobiety w wyborach parlamentarnych. Zob. także „Jak w wyborach parlamentarnych głosowały kobiety”, Rzeczpospolita, 16.10.2023, <https://www.rp.pl/wybory/art39272401-jak-w-wyborach-parlamentarnych-glosowaly-kobiety> [dostęp: 25.10.2023]

⁶³ Grażyna Latos, „Wybory 2023: Kobiety odchodzą od prawicy”.

⁶⁴ Tak głosowały kobiety w wyborach parlamentarnych.

⁶⁵ Grażyna Latos, „Wybory 2023: Kobiety odchodzą od prawicy”.

⁶⁶ Wszystkie dane: ek, „Jak głosowali mężczyźni, a jak kobiety? Młode panie wsparły KO i Lewicę, młodzi panowie Konfederację. Starsi poparli PiS”, TVN24, 19.10.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/wybory-parlamentarne-2023-jak-glosowali-mezczyzni-a-jak-kobiety-7399212> [dostęp: 28.10.2023].

⁶⁷ Ibidem.

Droga – 17,9 proc., Lewica – 12,3 proc., Konfederacja – 5,8 proc.⁶⁸ Czterdziestolatki najwięcej głosów oddały na Koalicję Obywatelską – 35,3 proc., Prawo i Sprawiedliwość – 32,5 proc., Trzecią Drogę – 16,1 proc., Lewicę – 8,7 proc. oraz Konfederację – 3,3 proc.⁶⁹ Kobiety w grupie wiekowej 50–59 lat najczęściej głosowały na PiS – 44,4 proc, następnie na KO – 32,6 proc., kolejne były: Trzecia Droga – 12,4 proc., Lewica – 5,2 proc., ostatnia Konfederacja – 2,4 proc. W grupie kobiet w wieku 60 lat i więcej największe poparcie uzyskało Prawo i Sprawiedliwość – 53 proc., kolejne były: KO – 32,1 proc., Trzecia Droga – 7,7 proc., Lewica – 4,5 proc., Konfederacja – 0,9 proc.

Z zestawienia Ipsos wynika, że poparcie dla PiS wzrasta wraz z wiekiem – na tę partię zagłosowało 16 proc. najmłodszych kobiet i 53 procent kobiet w wieku 60 lat i więcej. Odwrotnie było w przypadku głosowania na Konfederację, malało wraz ze wzrostem wieku wyborców. Największe poparcie dla tej partii wykazały kobiety (6,3 proc.) do 29. roku życia, wśród sześćdziesięciolatek i starszych poparcie wyniosło 0,9 proc. Młode kobiety najchętniej głosowały na KO i Lewicę. Najliczniej w wyborach wzięły udział pięćdziesięciolatki – 86,3 proc. Najslabiej w uczestnictwie wypadła grupa młodych wyborców, choć był to rekordowy wynik, jeśli chodzi o tę grupę wiekową. W głosowaniu wzięło udział 70,9 proc. wyborców w wieku 18–29 lat.

Zakończenie

W wyborach 15 października 2023 r. wypełniło się twierdzenie autorów raportu Fundacji Batorego *Siła głosu kobiet. Jak będą wybierać Polki?*, że „dokonywanie przez kobiety bardziej autonomicznych decyzji politycznych zależy od wzmocnienia ich wiary we własną sprawczość i wpływ na losy kraju, a także od poczucia posiadania kompetencji do oceny propozycji kierowanych do nich przez poszczególne partie”⁷⁰. Kampanie profrekwencyjne, koncentrujące się na wadze i sile uczestnictwa w wyborach, samodzielności decydowania przez kobiety o swoim losie podniosły samoświadomość kobiet i przekonały o ich sprawczości. „Kobiety pokazały, że wartości które są dla nich istotne, że ich życie jest dla nich ważne i że chcą

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Grażyna Latos, „Wybory 2023. Jak będą głosować kobiety?”.

być sprawcze, że chcą same decydować o tym, jak ich życie będzie wyglądało⁷¹ – stwierdziła Zofia Sanejko z inicjatywy Głos Kobiet.

Ograniczanie praw kobiet przez rząd Prawa i Sprawiedliwości spowodowało wzrost zainteresowania nimi zarówno przez same kobiety, jak i opozycyjne partie polityczne. Prawa kobiet stały się jednym z głównych motywów kampanii wyborczej. Propozycje i programy partii skierowane do kobiet pomogły im dokonać właściwego i własnego wyboru. Rezultatem była frekwencja trzech czwartych żeńskiego elektoratu. Sytuację bardzo obrazowo oceniła aktorka Magdalena Boczarska: „wszystko, co się wydarzyło przez ostatnie lata, pokazało, że władza nie cofa się przed głosem kobiet na ulicach, przed setkami tysięcy kobiet na ulicach, że władza może się cofnąć tylko przed głosem oddanym do urny⁷²”.

Bibliografia

Bendyk, Edwin. Gutkowski, Szymon. Materska-Sosnowska, Anna. „Siła głosu kobiet. Jak będą wybierać Polki?”, *Siła-glosu-kobiet.pdf* [dostęp: 25.10.2023].

Bezpieczna Przyszłość Polaków - PROGRAM PiS; Program PiS - Bezpieczna Przyszłość Polaków.pdf.

Bp, „Tak głosowały kobiety w wyborach parlamentarnych”, TVN24 15.10.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/wybory-parlamentarne-2023-jak-glosowaly-kobiety-7392708> [dostęp: 25.10.2023].

Broniarczyk, Natalia. „Jak to się stało? 30 lat zakazu aborcji w Polsce”, OKO.press, <https://oko.press/jak-to-sie-stalo-jakie-sa-konsekwencje-30-lat-zakazu-aborcji-w-polsce> [dostęp: 28.10.2023].

Bunda, Martyna. „Kobieta też ma prawo do życia, rzekł prezes Kaczyński. Naprawdę? Co to za życie?”, *Polityka*, 12.09.2023, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/222-6998,1,kobieta-tez-ma-prawo-do-zycia-rzekl-prezes-kaczynski-naprawde-co-to-za-zycie.read> [dostęp: 20.10.2023].

⁷¹ FC//mm, „Kobiety pokazały, że chcą same decydować o tym, jak ich życie będzie wyglądało”, TVN24, 21.10.2023, <https://tvn24.pl/polska/wybory-parlamentarne-2023-kobiety-pokazaly-ze-chca-same-decydowac-o-tym-jak-ich-zycie-bedzie-wygladalo-7402317> [dostęp: 26.10.2023].

⁷² Tak głosowały kobiety w wyborach parlamentarnych.

- Ditonto, Tessa, "A High Bar or a Double Standard? Gender, Competence, and Information in Political Campaigns", *Political Behavior*, Vol. 39, 2017, 301–325, <https://doi.org/10.1007/s11109-016-9357-5>.
- Ditonto, Tessa, "Direct and indirect effects of prejudice: sexism, information, and voting behavior in political campaigns", *Politics, Groups, and Identities*, Vol. 7, No. 3, 2019, 590–609, <https://doi.org/10.1080/21565503.2019.1632065>.
- „Donald Tusk: prawa kobiet są istotą naszego programu”, Polska Agencja Prasowa SA, 9.10.2023, <https://www.pap.pl/aktualnosci/donald-tusk-prawa-kobiet-sa-istota-naszego-programu> [dostęp: 25.10.2023].
- Ek. „Jak głosowali mężczyźni, a jak kobiety? Młode panie wsparły KO i Lewicę, młodzi panowie Konfederację. Starsi poparli PiS”, TVN24, 19.10.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/wybory-parlamentarne-2023-jak-glosowali-mezczyznia-jak-kobiety-7399212> [dostęp: 28.10.2023].
- FC//mm, „Kobiety pokazały, że chcą same decydować o tym, jak ich życie będzie wyglądało”, TVN24, 21.10.2023, <https://tvn24.pl/polska/wybory-parlamentarne-2023-kobiety-pokazaly-zechca-same-decydowac-o-tym-jak-ich-zycie-bedzie-wygladalo-7402317> [dostęp: 26.10.2023].
- „Ile kobiet i ilu mężczyzn głosowało? Z jakiej grupy wiekowej było najwięcej głosujących?”, Polska Agencja Prasowa SA, 16.10.2023, <https://www.pap.pl/aktualnosci/ile-kobiet-ilu-mezczyzn-glosowalo-z-jakiej-grupy-wiekowej-bylo-najwiecej-glosujacych> [dostęp: 25.10.2023].
- Inglehart, Ronald. Norris, Pippa. "The Developmental Theory of the Gender Gap: Women's and Men's Voting Behavior in Global Perspective", *International Political Science Review*, Vol. 21, No. 4, 2000, 441–463. <https://doi.org/10.1177/0192512100214007> [dostęp: 26.10.2023].
- „Jak w wyborach parlamentarnych głosowały kobiety”, Rzeczpospolita, 16.10.2023, <https://www.rp.pl/wybory/art39272401-jak-w-wyborach-parlamentarnych-glosowaly-kobiety> [dostęp: 25.10.2023].
- „Kampania profrekwencyjna «To Twój Wybór»”, Witryna Wiejska, 31.10.2023, <https://witrynawiejska.org.pl/2023/10/31/kampania-profrekwencyjna-to-twoj-wybor/> [dostęp: 2.11.2023].

- Kelman, Damian. Kobyliński, Piotr. „Prawo i Sprawiedliwość. Zobacz program partii i dowiedz się, co ugrupowanie proponuje wyborcom. Przygotowano 8 konkretów”, i.pl, 26.09.2023, <https://i.pl/prawo-i-sprawiedliwosc-zobacz-program-partii-i-dowiedz-sie-co-ugrupowanie-proponuje-wyborcom-przygotowano-8-konkretow/ar/c1-17407141> [dostęp: 20.10.2023].
- Kijowska, Renata. „Inicjatywa «Wschód» zachęca kobiety do głosowania. Aktywistki ruszyły w Polskę”, TVN24, 3.10.2023, <https://fakty.tvn24.pl/zobacz-fakty/inicjatywa-wschod-zacheca-kobiety-do-glosowania-aktywistki-ruszyly-w-polske-stst7373656> [dostęp: 25.10.2023].
- Kkow. „Jak zmieniła się sytuacja kobiet w czasie rządów PiS? Sondaż dla «Faktów» TVN i TVN24”, TVN24, 8.09.2023, <https://fakty.tvn24.pl/sondaze-dla-faktow-tvn-i-tvn24/jak-zmienila-sie-sytuacja-kobiet-w-czasie-rzadow-pis-sondaz-dla-faktow-tvn-i-tvn24-7334898> [dostęp: 25.10.2023].
- Klimek, Patrycja, „Program wyborczy. Trzecia Droga. To główne punkty na wybory 2023”, WP.pl, 16.10.2023, <https://wiadomosci.wp.pl/trzecia-droga-program-wyborczy-to-najwazniejsze-punkty-na-wybory-2023-6945692293991264a> [dostęp: 2.11.2023]
- Kocejko, Bartosz. „Baba jak inkubator. A dziecko też się męczy, nie ma czym oddychać” – pisała Izabela przed śmiercią, OKO.press, 4.11.2021, <https://oko.press/baba-jak-inkubator-a-dziecko-tez-sie-meczy-nie-ma-czym-oddychac-pisala-izabela-przed-smiercia> [dostęp: 20.10.2023]
- Kolanko, Michał. „Kobiety na wybory. Startuje nowa akcja Koalicji Obywatelskiej”, Rzeczpospolita, 14.09.2023, <https://www.rp.pl/wybory/art39109621-kobiety-na-wybory-startuje-nowa-akcja-koalicji-obywatelskiej> [dostęp: 20.10.2023].
- Koniecznyńska, Anna. „Kampania «To Twój Wybór» zachęca kobiety do udziału w wyborach”, Vogue, <https://www.vogue.pl/a/skierowana-do-kobiet-kampania-profekwencyjna-to-twoj-wybor> [dostęp: 5.11.2023].
- „Konstytucja Wolności, program wyborczy 2023”, Konfederacja, <https://konfederacja.pl/konstytucja-wolnosci-program-wyborczy-2023> [dostęp: 4.11.2023].

- „Konwencja Nowej Lewicy. «Państwo pod rządami PiS-u zawiodło kobiety. Lewica was nie zawiedzie»”, TVN24, 30.09.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/konwencja-nowej-lewicy-w-gdansk-kandydatki-o-propozycjach-programowych-dla-kobiet-7368549> [dostęp: 23.10.2023].
- Latos, Grażyna. „Wybory 2023. Jak będą głosować kobiety? Raport”, *Gazeta Prawna*, 5.10.2023, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9314485,wybory-2023-jak-beda-glosowac-kobiety-raport.html>newsweek – wybory kobiet [dostęp: 20.10.2023].
- Latos, Grażyna. „Wybory 2023: Kobiety odchodzą od prawicy. I głosują liczniej niż mężczyźni. Kogo wybrały?”, *Gazeta Prawna*, 16.10.2023, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9322953,wybory-2023-kobiety-odchodza-od-prawicy-jak-glosowaly-kobiety-kogo-wybraly-kobiety.html> [dostęp: 24.10.2023].
- Nowak, Marta, „Bicie dzieci, rozwód za zgodą biskupa i 10 lat za aborcję. Co jest w projektach 100 ustaw Mentzena?”, *Gazeta.pl*, 29.03.2023, <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114884,29605507,bicie-dzieci-nierozzerwalne-malzenstwa-i-wiezienie-za-aborcje.html> [dostęp: 4.11.2023].
- Pietraszewski, Mikołaj. „Lewica: PROGRAM wyborczy Nowej Lewicy na wybory parlamentarne 2023”, *Radio Zet*, 13.10.2023, <https://wiadomosci.radiozet.pl/polska/polityka/lewica-program-wyborczy-na-wybory-parlamentarne-2023> [dostęp: 3.11.2023].
- „«Polki Obywatelki 2023» zachęcają kobiety do uczestnictwa w wyborach: «Nie można oddać pola tylko mężczyznom»”, TVN24, 12.10.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/final-akcji-polki-obywatelki-2023-byle-pierwsze-damy-zachecaja-kobiety-do-uczestnictwa-w-wyborach-nie-mozna-oddac-pola-tylko-i-wylacznie-mezczyznom-st7388140> [dostęp: 20.10.2023].
- „Poznaj 12 gwarancji Trzeciej Drogi – konkretne rozwiązania programowe na przyszłość, Trzecia Droga: Dość kłótni, do przodu!”, *Polska 2050 Szymona Hołowni*, <https://polska2050.pl/trzecia-droga/> [dostęp: 2.11.2023].
- „Prawie 3/4 Polek z powodu zaostrzonych przepisów aborcyjnych obawia się zejść w ciążę”, *Socjolożki.pl*, <https://socjolozki.pl/2023/07/03/prawie-3-4-polek-z-powodu-zaostrzonych-przepisow-aborcyjnych-obawia-sie-zajsc-w-ciaze/> [dostęp: 24.10.2023].

- „Program Koalicji Obywatelskiej: Kobiety”, 100konkretow.pl [dostęp: 2.11.2023].
- „Program wyborczy KW Nowa Lewica”, Lewica, <https://lewica.org.pl/program/program-wyborczy-kw-nowa-lewica> [dostęp: 3.11.2023].
- „Propozycje Programowe Koalicji Obywatelskiej – Zdrowie”, 100konkretow.pl [dostęp: 2.11.2023].
- Radtke, Sławomir. „Wybory 2023. Kobiety czy mężczyźni? Kto rzadziej interesuje się polityką? Oto najnowszy sondaż”, Forsal.pl, 6.10.2023, <https://forsal.pl/gospodarka/polityka/artykuly/9-316196,wybory-2023-kobiety-czy-mezczyzn-kto-rzadziej-interesuje-sie-polityka-oto-najnowszy-sondaz.html> [dostęp: 28.10.2023]
- Siła Kobiet*, <https://mobileinstitute.eu/kobiety> [dostęp: 2.11.2023].
- „Siła Kobiet przy urnach. Konwencja Nowej Lewicy”, OKO.press, 30.09.2023, <https://oko.press/na-zywo/wybory-na-zywo-oko-press/sila-kobiet-przy-urnach-konwencja-nowej-lewicy> [dostęp: 20.10.2023].
- Theus, Julia, „Śmierć 37-letniej Agnieszki. Lekarze nie usunęli martwego płodu, by «ratować drugie dziecko»”, OKO.press, 26.01.2022, <https://oko.press/smierc-37-letniej-agnieszki-z-czestochowy> [dostęp: 20.10.2023].
- TN, „Poprzez kampanię chcą zachęcić kobiety do udziału w wyborach”, wnp.pl, <https://www.wnp.pl/parlamentarny/wydarzenia/poprzez-kampanie-chca-zachecic-kobiety-do-udzialu-w-wyborach,756749.html> [dostęp: 25.10.2023].
- „«TO TWÓJ WYBÓR». Trwa kampania profrekwencyjna skierowana do młodych kobiet”, Fundacja im. Stefana Batorego, <https://www.batory.org.pl/2023/09/22/to-twoj-wybor-rusza-kampania-profrekwencyjna-skierowana-do-mlodych-kobiet/> [dostęp: 2.11.2023]
- „Wspieram Sukces Kobiet. Startuje nowa kampania profrekwencyjna”, Rzeczpospolita, 26.09.2023, <https://www.rp.pl/wybory/art39168911-wspieram-sukces-kobiet-startuje-nowa-kampania-profrekwencyjna> [dostęp: 20.10.2023].
- „Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej 2023 r.”, <https://wybory.gov.pl/sejmsenat2023/> [dostęp: 15.11.2023].

- „Wybory 2023. Walczą o głosy kobiet. Sprawdziliśmy, co im oferują”, TVN24, 26.09.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/wybory-2023-sprawy-kobiet-w-partyjnych-programach-ko-pis-trzecia-droga-konfederacja-lewica-bezpartyjni-samorzadowcy-st7351005> [dostęp: 28.10.2023].
- „Wybory parlamentarne 2023. Co obiecuje Trzecia Droga?”, TVN24, 10.10.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/wybory-parlamentarne-2023trzeciadroga-program-wyborczy-st7351332> [dostęp: 2.11.2023].
- „Wybory parlamentarne 2023. Co znalazło się w programie wyborczym Koalicji Obywatelskiej”, TVN24, 10.10.2023, <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/wybory-2023-ko-program-wyborczy-co-oferuje-partia/w5m3xjs> [dostęp: 2.11.2023].
- „Wybory parlamentarne 2023. Program wyborczy Konfederacji, czyli co zawiera Konstytucja Wolności”, TVN24, 10.10.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/wybory-parlamentarne-2023-konfederacja-program-wyborczy-st7343628> [dostęp: 4.11.2023].
- „Wybory parlamentarne 2023. Program wyborczy Nowej Lewicy”, TVN24, 10.10.2023, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/wybory-parlamentarne-2023program-wyborczy-lewicy-st734323> [dostęp: 3.11.2023].
- Zalewska, Arleta. „Prawa kobiet tematem numer jeden kampanii wyborczej,” TVN24, 10.09.2023, <https://fakty.tvn24.pl/zobacz-fakty/wybory-parlamentarne-2023-prawa-kobiet-tematem-numer-jeden-kampanii-wyborczej-7337309> [dostęp: 20.10.2023].
- www.twojwybor.pl